

Jens Peter Schjødt

Frank Whaling, ed., *Contemporary Approaches to the Study of Religion*, 2 vol. Mouton Publishers, Berlin, New York, Amsterdam, 1984-85.

Det skal straks slås fast, at dette nye oversigtsværk over de sidste årtiers forskningshistorie indenfor feltet religion er et aldeles fremragende hjælpemiddel for alle, der ønsker at sætte sig ind i hovedstrømningerne i den moderne debat om religion indenfor human- og socialvidenskaberne. For fagfolk inden for dette område er værket ganske enkelt uundværligt.

Når dette er sagt, skal det dog også bemærkes, at der forekommer holdninger og vurderinger i værket, som anmelderen er stærkt uenig med forfatterne om, medens egentlige fejltolkninger eller direkte inkompetence kun forekommer yderst sjældent.

Hvis man imidlertid skal begynde med positivsiden (og den er ganske afgjort altdominerende), kan det i al korthed fastslås, at dette værk er det eneste overhovedet af sin art med dette omfang (bd. 1 er på næsten 500 sider og bd. 2 på godt 300), og derfor selvfølgelig heller ikke udsat for den store konkurrence. Antallet af artikler, der behandler delaspekter af debatten inden for den nyere religionsforskning, er meget stort, og det kan derfor være vanskeligt at danne sig noget overblik, hvis ikke netop den teoretiske diskussion udgør centrum i den enkeltes forskningsfelt. Ved siden af dette (alt for) store antal artikler i samleværker og tidskrifter, findes der naturligvis også nogle samlede fremstillinger i bogform af denne debat, men af disse er det meget vanskeligt at pege på nogle, der på et kvalificeret og blot nogenlunde adækvat grundlag giver et acceptabelt overblik. Et af de herhjemme bedst kendte og vel også mest benyttede værker af denne type er Eric J. Sharpes *Comparative Religion*, der søger at tegne udviklingen helt tilbage fra oldtiden frem til ca. 1970. Dette værk er imidlertid p.g.a. forfatterens enøjethed og åbenlyst manglende

Anmeldelse

kendskab til vigtige sider af de moderne forskningstilgange meget lidt anvendeligt, netop når det gælder perioden fra ca. 1950. Helt anderledes forholder det sig med dette nye værk, der direkte hævdes at være en fortsættelse af den kortfattede, men ganske dækkende fremstilling af Jacques Waardenburg i værket *Classical Approaches to the Study of Religion* fra 1973 af den tidligere forskningshistorie. I modsætning til denne fremstilling er der imidlertid i det værk, der her skal anmeldes, tale om, at flere forskere har arbejdet sammen, med et noget svingende kvalitetsniveau til følge. Dette skal jeg komme tilbage til nedenfor, medens jeg her i første omgang skal give en oversigt over de enkelte afsnit og deres forfattere:

Bd. 1: The Humanities.

1. Introduction: The Contrast between the Classical and Contemporary Periods in the Study of Religion. (Frank Whaling, Edinburgh)
2. Historical and Phenomenological Approaches. (Ursula King, Leeds)
3. Comparative Approaches. (Frank Whaling)
4. Myths and Other Religious Texts. (Kees Bolle, Los Angeles)
5. The Scientific Study of Religion in its Plurality. (Ninian Smart, Lancaster and Santa Barbara)
6. The Study of Religion in a Global Context. (Frank Whaling)

Bd. 2: The Social Sciences.

1. Introduction. (Frank Whaling)
2. Psychological Approaches. (David Wulff, Wheaton, Massachusetts)
3. Sociological Approaches (1). (Michael Hill, Wellington)
4. Sociological Approaches (2). (Günter Kehrler and Bert Hardin, Tübingen)
5. Social Anthropological Approaches. (Tony Jackson, Edinburgh)
6. Cultural Anthropological Approaches. (Jarich Oosten, Leiden)

7. Cultural Anthropology and the Many Functions of Religion.
(Wouter van Beek, Utrecht)

Som det fremgår, er der en overvægt af forfattere fra britisk/amerikansk tradition, og dette præger afgjort værket på godt og ondt, og det er oplagt, at en inddragelse af forskere fra det franske, italienske eller for den sags skyld det skandinaviske miljø ville have givet et mere nuanceret billede af forskningssituationen. Dette er selvfølgelig ikke nogen egentlig kritik, men blot en konstatering, der i nogen grad kan forklare den holdning, der ligger bag nogle af afsnittene.

Det er vanskeligt at give nogen samlet vurdering af et værk med så mange forfattere, som tilfældet er her, hvorfor det nok vil være mest hensigtsmæssigt at tage nogle enkelte ud, der især fortjener en kommentar.

Ursula Kings bidrag om historiske og fænomenologiske tilgange er meget instruktivt og udelader ingen forsker af betydning i den diskussion, der har fundet sted imellem netop fænomenologer på den ene side og historikere/filologer på den anden. King giver imidlertid ikke blot en historisk oversigt over forholdet imellem disse positioner, men giver tillige sin egen vurdering af de problemer, der er forbundet med dem, oftest i en form, hvor det er klart gennemskueligt, at der er tale om en forfatterkommentar - noget, der ikke altid er klart i værker af denne type. King når omkring så væsentlige problemer som risikoen ved overdreven specialisering inden for den historisk-filologiske forskning (I,37), fænomenologiens tvivlsomme rolle som "theological propaedeutics" (I,41), forholdet imellem forskerens opfattelse og den "troendes tro" (I,122) og mange flere, som det er bydende nødvendigt at tage stilling til, når man beskæftiger sig med religion. Men det væsentligste er naturligvis den detaljerede gennemgang af de enkelte betydningsfulde forskere, der virkelig giver læseren mulighed for at vurdere de centrale dele af disses teoridannelser. Iøvrigt skal det nævnes, at der i dette kapitel findes dels en oversigt og gennemgang af de internationale konferencer inden for IAHR og dels en omtale og vurdering af en række værker af ge-

nerelt tilsnit, der behandler religionshistorien og religionsfænomenologien (herunder bl.a. en lidet smigrende omtale af *Illustreret Religionshistorie*) (I,60 f.) siden 50erne.

Kings afsnit er på mange måder det i værket, der har det mest centrale perspektiv, idet spørgsmålet: Hvad er en moderne religionsvidenskab egentlige sigte, bliver belyst ud fra et væld af synsvinkler via de inddragne forskere. Spørgsmålet og de forskellige svar, der gives, må med nødvendighed berøre ikke blot forskere inden for faget, men i lige så høj grad formidlere, der ofte mere eller mindre ureflekteret betjener sig af en art erfaringspædagogik, der nok er let, men ingenlunde uproblematisk, hvad Kings afsnit med al ønskelig tydelighed påpeger.

Frank Whalings kapitel om "Comparative Approaches" er mindre helstøbt end Kings, men giver ikke desto mindre læserne et væld af oplysninger i koncentreret form. Underafsnit med titlerne "Comparative Religion and Theology", "Anthropological and Sociological Approaches to Comparative Religion" og "Global History as a Basis for Comparison" indicerer, at vi også her bliver konfronteret med problemstillinger, der er uomgængelige at tage stilling til, når man beskæftiger sig med religion. Den manglende helstøbthed i dette kapitel hænger indlysende sammen med at Whaling - både hvad sympati og kendskab angår - forholder sig noget ujævnt til sit stofområde. Bl.a. træder det tydeligt frem, at hans sympati klart ligger hos den mere teologisk orienterede religionsvidenskab (f.eks. I,177 ff), og han hylder således også den klassiske fænomenologis brug af begreber som *epoché* og *Einfühlung* (I,212 f og 280), der ingenlunde spiller den rolle i moderne religionsvidenskab, som Whaling antyder. Den fra bl.a. socialanthropologien kendte langt mere distancerede holdning er derimod ikke just præget af "Einfühlung" fra Whalings side (hans behandling af Lévi-Strauss (I,225) er således decideret svag).

At der på denne måde er holdninger, der kommer frem i især værkets første bind, som man kan være stærkt uenig i, gør dog ikke fremstillingen mindre væsentlig og rokker bestemt ikke ved det faktum, at der i det hele taget videregives en viden, der er

yderst relevant for at forstå fagets debat såvel indadtil som udadtil.

Af mere diskuterende end egentlig forskningshistorisk karakter skal nævnes Smarts kapitel, der også i vid udstrækning drejer sig om et gennemgående problem i forskningsdebatten, nemlig den enkelte forskers tro eller ikke-tro, der, selvom man nok kan mene, at dette ikke bør spille nogen rolle i de videnskabelige undersøgelser, ikke desto mindre har gjort det i et endog meget betydeligt omfang.

Endelig skal nævnes Whalings andet kapitel i bd. I, der drejer sig om religionsforskning uden for Europa og Nordamerika - et emne, som kan være meget vanskeligt ellers at trænge ind i.

Problemstillingen er lidt anderledes i bd. II, hvor det er socialvidenskaberne, der belyses. I både David Wulffs og Michael Hills kapitler gives der glimrende oversigter over den aktuelle forskningssituation i henholdsvis religionspsykologien og -sociologien, hvor bl.a. forskellene på europæisk og amerikansk tradition belyses, og begge trækker på udmærket vis linjerne tilbage til de store navne inden for disse videnskaber i begyndelsen af dette århundrede. Eftersom socialvidenskaberne generelt kan siges i langt højere grad at have lagt afstand til den traditionelle religionsfilosofi, end tilfældet er med den teologiske (og vel også humanistiske) religionsvidenskab, spiller f.eks. spørgsmålet om tro en mindre rolle her; men kapitlerne viser dog tydeligt, at det ikke er helt uden betydning.

Kapitlerne om socialantropologiske og kulturanthropologiske tilgange er på mange måder nogle af de bedste i værket, ikke mindst fordi de er de måske mest diskuterende, men også fordi de - uanset hvordan f.eks. Whaling vurderer den moderne forskningssituation - omhandler det område, der mere end noget andet er leverandør af metoder og teorier, der har vist sig frugtbare indenfor religionsvidenskaberne. Jacksom går tematisk frem, med underafsnit som "Symbols", "Myths", "Cosmology and Culture" osv. (man kunne næsten sige fænomenologisk), hvor han inden for hvert emne nævner nogle af de mest spændende nye tiltag, og oftest med gode kritiske kommentarer. Oostens kapitel

om kulturanthropologi er bygget noget anderledes op med afsnit, som f.eks. hedder "The Problem of Defining Religion", "Religion and Cultural Order", "The Theoretical Level of Religion" osv. og er nok det afsnit i værket, der er mest "privat" og således mindst forskningshistorisk. Til gengæld giver det et særdeles spændende indblik i nogle overvejelser, som altid vil være forbundet med det at beskæftige sig med religion fra en antropologisk synsvinkel. Det er iøvrigt symptomatisk, at Oosten er erklæret strukturalist og således i vid udstrækning dækker ind (ligesom Jackson), hvad Whaling forsømte i sit afsnit om "Comparative Religion" i bd. I.

Dette leder naturligt over i nogle betragtninger over værket i sin helhed. Styrken er som sagt, at vi dels får utrolig mange facts om kendte og mindre kendte religionsforskere og deres synspunkter, og dels at der i hovedparten af kapitlerne også fra forfatterens side gøres nogle overvejelser over disse synspunkter. Yderligere skal det nævnes, at det er karakteristisk, at mange forskere, fortrinsvis de mest kendte naturligvis, er behandlet i flere forskellige afsnit, hvilket dermed giver læserne en betydelig bedre mulighed for at få et nuanceret billede af de pågældende forskere, end hvis kun en enkelt forfatters kommentar skulle være fyldestgørende. Folk som Lévi-Strauss, Eliade, Dumézil, Pettazzoni, Waardenburg og mange flere bliver på denne måde omtalt i adskillige sammenhænge, hvilket i nogen grad er en garanti mod en alt for ensidig og personlig farvet fremstilling.

På den anden side bevirker netop denne tilbagevenden til de samme forskere igen og igen, at der kan være passager, der virker ganske trættende (igen er der selvfølgelig også forskel på hvor velskrevne de enkelte kapitler er), fordi den pågældende forsker har været behandlet tidligere, men som oftest virker det dog snarere inspirerende at kunne sammenligne opfattelsen af en og samme forsker fra forskellige udgangspunkter og teoretiske positioner.

Hvad det indholdsmæssige angår, er der som sagt kun få steder, hvor der kan påvises direkte fejl og misforståelser, hvorimod man ofte som læser kan være endog særdeles uenig med de vurderinger og holdninger, der skinner igennem eller direkte fremsættes.

Ligeledes ville ihvertfald anmelderen i adskillige tilfælde have vægtet stoffet anderledes - et punkt, der naturligvis ikke er en kritik, men blot en konstatering af, at forskningshistorien ikke er nogen entydig størrelse. At man også i mange tilfælde kan tale om en vis overfladiskhed, kan næppe heller være et alvorligt kritikpunkt af et *oversigtsværk*, med mindre man mener, at sådanne slet ikke bør skrives, og dertil er de trods alt for nyttige.

Det er da også karakteristisk, at det mest negative punkt i dette værk går på den tekniske tilrettelæggelse, der har gjort det noget problematisk at finde rundt i bøgerne. Værst er det, at der ikke findes en indholdsfortegnelse, der medtager underafsnittene, idet en sådan i høj grad ville have højnet værkets funktionsværdi som opslagsbog. Som det er nu, kan det være temmelig vanskeligt at finde frem til de specielle behandlinger af bestemte skoler og deres fremtrædende eksponenter. Det skal dog siges, at et meget fyldigt og grundigt index over såvel begreber og emner som forsker navne råder noget bod på denne mangel. Endvidere skal der gøres opmærksom på, at hvert kapitel er forsynet med en fyldig bibliografi, der absolut er med til at højne værkets brugsværdi.

Contemporary Approaches to the Study of Religion er et værk, der på det varmeste kan anbefales alle der videnskabeligt arbejder med et eller flere felter inden for religionsvidenskaben, og som ønsker indsigt i nabo disciplinernes synspunkter, samt til alle, der blot interesserer sig for, hvad der foregår inden for denne forskning på internationalt plan. Det er et helt igennem brugbart værk, der inddrager alt, hvad man med rimelighed kan forlange af en oversigt.

Jens Peter Schjødt
Ekstern lektor, mag.art.
Institut for Religionshistorie
Aarhus Universitet